

PLANURILE SIGHIȘOAREI REALIZATE DE INGINERI AUSTRIECI ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Andrei Nacu

Primele planuri ale orașului Sighișoara au fost realizate în secolul al XVIII-lea, la câteva decenii după ce Transilvania a intrat în componența Imperiului Habsburgic. În această perioadă, atenția inginerilor armatei austriece s-a îndreptat asupra orașelor și fortificațiilor aflate în zona noii frontiere cu Imperiul Otoman. Spre deosebire de Sibiu, Cluj sau Brașov, importanța militară și politică a Sighișoarei a fost mai mică și orașul a fost cartografiat doar cu ocazia unor ridicări ce au vizat mai multe localități și puncte strategice din Transilvania. Cele trei planuri pe care le vom prezenta în continuare au fost întocmite sub formă de manuscrise și au avut în primul rând un scop militar. Documentele sunt cunoscute și au fost deseori utilizate în cadrul unor lucrări legate de istoria sau evoluția urbanistică a Sighișoarei¹. În toate aceste publicații nu sunt oferite prea multe detalii referitoare la autorii planurilor. De asemenea, nu au fost analizate nici diferențele existente între cele trei manuscrise în reprezentarea unor elemente din oraș. Studiul de față își propune să prezinte informații suplimentare și să cerceteze planurile dintr-o nouă perspectivă².

¹ Vezi de exemplu Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, *Schäßburg. Bauaufnahme einer mittelalterlichen Stadt*, Hermannstadt, 2009; Paul Niedermaier, Reinhold Gutt, Simona Bondor, *Atlas istoric al orașelor din România, Seria C Transilvania, Fascicol 1, Sighișoara/Städtegeschichteatlas Rumäniens, Reihe C Transsylvanien, 1. Lieferung Schäßburg*, București, 2000; Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Ligner (ed.), *Schäßburg. Bild einer siebenbürgischer Stadt*, Thaur bei Innsbruck, 1994 (în continuare Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Ligner (ed.), *Schäßburg*); Christoph Machat, Corina Popa (ed.), *Denkmaltopographie Siebenbürgen, Stadt Schäßburg, Band 4.1/Topografia Monumentelor din Transilvania, Municipiul Sighisoara, Volumul 4.1*, Köln, 2002 (în continuare Christoph Machat, Corina Popa (ed.), *Topografia Monumentelor*).

² Utilizând aplicații ce permit analiza digitală a hărților (Global Mapper și Google Earth), planurile istorice ale Sighișoarei au fost geo-referențiate și suprapuse peste hărți și imagini satelitare care prezintă situația actuală. Acest procedeu permite o localizare destul de exactă (cu erori de până la cca 20 m) a obiectivelor reprezentate în cele trei planuri analizate.

Primul plan al orașului pe care îl vom analiza s-a păstrat în trecut în biblioteca Academiei Regale Maghiare „Ludovika” din Budapesta (*Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia*) și a aparținut unui album cu planuri și vedute cunoscut ca *Mapa sau Codexul Iconografic al inginerului von Weiss*. Albumul, datat în 1736, a fost din nefericire pierdut la finalul celui de-Al Doilea Război Mondial³, în urma asediului Budapestei (decembrie 1944-februarie 1945). Majoritatea planurilor și vedutelor din acest document sunt accesibile astăzi datorită reproducerilor publicate în 1943 în studiul lui Andor Borbély din periodicul Muzeului Ardelean (*Erdélyi Múzeum*) din Cluj⁴.

Autorul codexului, Johann Conrad von Weiss, a participat la asediul Belgradului în 1717 și a fost detașat în Transilvania în 1729. Din 1728, acesta avea gradul de maior (*Obristwachtmeister*) și în 1733 a fost promovat locotenent-colonel. În Transilvania, von Weiss a devenit responsabil pentru cetățile și lucrările de fortificare din provincie. În 1736, datorită meritelor sale în întocmirea unei noi hărți a Principatului Transilvaniei, a fost avansat colonel. Von Weiss a participat la primele operațiuni ale războiului austro-turc din 1737-1739. A murit în noiembrie 1738 în orașul Graz din Stiria⁵.

Conform descrierii însoțitoare, planul Sighișoarei din codex (*Plan der Stadt Schaesburg*) a fost desenat de un inginer (având rangul de „piqueur”) pe nume

³ Hansotto Drotloff, „Das historische Bild der Stadt Mediasch”, în Hansotto Drotloff, Günther E. Schuster (ed.), *Mediasch. Ein historischer Streifzug durch die siebenbürgisch-sächsische Stadt an der Kokel*, Hermannstadt-Bonn, 2009, pp. 49-50.

⁴ Andor Borbély, „Erdélyi városok képeskönyve 1736-ból” [Album al orașelor transilvănene din 1736], *Erdélyi Múzeum*, nr. 48, partea a 2-a, 1943. O parte din planuri și vedute (nu însă și planul Sighișoarei) au fost publicate în 1935 într-un alt studiu, aparținând lui Jenő Gyalókay. Vezi Jenő Gyalókay, „Erdélyi városok 1736-ban” [Cetățile Transilvaniei în 1736], *Hadtörténeti Közlemények*, nr. 36, 1935.

⁵ Jenő Gyalókay, op. cit., p. 237; Heinrich Blasek, Franz Rieger, *Beiträge zur Geschichte der k.u.k. Genie-Waffe*, Wien, 1898, p. 19; *Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich*, vol. 54, Wien, 1886, p. 158. Probabil ultimul document cartografic întocmit de inginerul Johann Conrad von Weiss este un plan al Belgradului din septembrie 1738 – *Plan von der Kayserl[ichen] Haupt und grantz Vöstung Bellgrad (...)*. Manuscrisul se găsește în colecția de hărți a Bibliotecii Naționale Széchényi a Ungariei (TK 1226).

Lindemann, aflat în subordinea lui Conrad von Weiss⁶. Anul întocmirii nu este specificat, însă planurile și vedutele din album pentru care este menționată o dată au fost desenate între 1733-1736⁷ și este de presupus că planul Sighișoarei a fost realizat în același interval.

Planul este orientat spre sud-vest și scara grafică este dată în stânjeni⁸. În funcție de datele consemnate de Andor Borbély, scara poate fi aproximată la cca 1:3.000 (180 de stânjeni = 11,7 cm). În partea stângă, sub legendă, figurează o roză a vânturilor ce indică cele patru puncte cardinale. Înălțimile, cum sunt Dealul din Mijloc, Dealul Brădet sau Dealul Cetății, sunt sugerate prin hașuri de-a lungul pantei. Rețeaua hidrografică ilustrată este formată din râul Târnavă Mare (nominalizat ca *Der Grosen Kuckel Fluss*), pârul Șaeș, pârâul Căinelui și canalul ce lega cele două pâraie de-a lungul străzii 1 Decembrie 1918 de astăzi. Alte cursuri de apă, mai puțin importante, izvorăsc din Dealul din Mijloc și se varsă în pârâul Șaeș. În zona vechii morii a orașului⁹ este figurat un canal al râului Târnavă Mare. Apa necesară funcționării morii era deviată către acest canal de un stăvilă aflat la cca 20 m de moară. Peste Târnavă Mare sunt rediate două poduri din lemn, primul pe locul fostului pod Siechhof (demolat în 1937)¹⁰, la vest de Poarta Morii, și al doilea pe amplasamentul podului Maria Terezia (sau Podul Mamut), distrus în timpul inundațiilor din 1975¹¹. Numeroase poduri mai mici apar și peste pârâul Șaeș.

⁶ Andor Borbély, op. cit., p. 202.

⁷ Vedută a Sibiului – 1733, planul orașului Alba Iulia – 1736, vedută a Clujului – 1734, planul cetății Miercurea Ciuc – 1735, harta Jiului Românesc (Jiul de Vest) – 1735 (Ibid., pp. 200-201, 204, 206).

⁸ Un stânjen (germ. *Klafter*) este echivalent cu 1,896484 m (Sofronie Mureșan, „Elementele matematice ale documentelor cartografice din secolul al XVIII-lea, referitoare la Banat”, *Patrimonium Banaticum*, tom III, 2004, p. 102).

⁹ Localizată în zona intersecției dintre străzile Morii și Consiliul Europei. Moara de pe acest amplasament a fost distrusă în timpul inundațiilor din 1851 (Monica Lotreanu, „Arhitectura industrială în Sighișoara”, în Christoph Machat, Corina Popa (ed.), *Topografia Monumentelor*, p. 70).

¹⁰ Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, op. cit., p. 176.

¹¹ Ibid., p. 182.

Pe lângă reprezentarea suprafeței construite, a fortificațiilor și a tramei stradale a Orașului de Sus și a Orașului de Jos, în plan sunt ilustrate mai multe grădini și construcții izolate în viitorul cartier Cornești și în zona situată la nord de Târnava Mare. Foarte interesante sunt formele geometrice elaborate ale unor grădini din Cornești. Alte parcele de grădini pot fi observate la marginea de sud și de vest a Orașului de Jos.

În legendă sunt listate Citadela (A – *Die Burg*), Orașul de Jos (B – *Die untere Stadt*), Leprozeria (C – *Der Siechhoff*), „Marea” Biserică Evanghelică – Biserica din Deal (D – *Die Evangelische grosse Kirche*), Biserica Parohială Evanghelică – fosta biserică a Mănăstirii Dominicane (E – *Die Evang[elische] Pfarr Kirche*), Biserica Franciscană (F – *PP Franciscaner Kirche*)¹², Biserica Maicilor Dominicane (G – *Geweste Nonnen Kirche*)¹³, capela ruinată de la baza Scării Acoperite (H – *Ruinirte Capellen*), Biserica Spitalului (I – *Spitals Kirche*)¹⁴, Biserica Leprozeriei (K – *Siech Hoffs Kirche*), „Marea Poartă” (L – *Das grosse Thor*)¹⁵, „Poarta Burzen” sau Poarta Mică (M – *Die Burzen od[er] das Kleine Thor*)¹⁶, Poarta Morii (N – *Mühl Thor*)¹⁷,

¹² Această biserică a fost retrocedată romano-catolicilor în anul 1723 și a revenit Ordinului Franciscanilor. Anterior fusese utilizată ca depozit de făină (August Schuller, „Kirchen und kirchliches Leben”, în Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Ligner (ed.), *Schäßburg*, p. 118).

¹³ Biserica a rămas nefolosită în urma Reformei și a fost demolată în 1894 (Friedrich Karl Johann Mild, *Schäßburger Chronik*, Hermannstadt-Bonn, 2010, p. 82). În același an a fost demolată și Biserica Franciscanilor și pe acea locație a fost edificată actuala biserică romano-catolică (August Schuller, loc. cit.).

¹⁴ Clădirea Bisericii Spitalului a fost demolată în 1877. În acest loc s-a construit apoi Școala evanghelică de fete (Strada 1 Mai, nr. 1).

¹⁵ În dreptul Turnului cu Ceas (cunoscută și ca Poarta din față).

¹⁶ În dreptul Turnului Croitorilor (Poarta din dos). Denumirea de „Poarta Burzen” pentru Poarta din dos este întâlnită doar în acest plan al Sighișoarei. În planurile din 1735 și 1735 este folosită denumirea consacrată – *Das Hintere Thor*.

¹⁷ Poarta Morii sau Turnul Pescarilor reprezenta o construcție defensivă lipită de moară și conectată printr-un zid de apărare de fortificațiile Orașului de Sus.

Poarta Albeștiului (O – *Weisskirchner Thor*)¹⁸, Poarta Șaeșului (P – *Schaass Thor*)¹⁹, Poarta Hill (Q – *Hill Thor*)²⁰, porțițele din zidul de apărare al Orașului de Sus (R – *Kleine Thurel*)²¹ și o construcție izolată aflată pe Dealul Brădet/Hennerberg (S – *Der Hennerberg*). Fostele bastioane din fața Turnului Aurarilor²² și cel de lângă Turnul Fierarilor²³ sunt desemnate ca vechi ziduri ruinate (T – *alte eingefallene Mauern*). De asemenea, în partea de nord-est a orașului este menționată o turnătorie (V – *Das Giess Hauss*)²⁴.

În plan sunt figurate trei cimitire. Cel mai întins este amplasat pe panta situată la nord de Biserica din Deal, în zona Scării Acoperite. Acest cimitir este etichetat în legendă ca cimitir al orașenilor (W – *Der Burger Freydhöff*). Al doilea cimitir ilustrat în plan, de cca 1000 m², este situat în Orașul de Jos, lângă Biserica Spitalului. Cel de-al treilea cimitir (având aproximativ 900 m²) este poziționat lângă Bastionul Castaldo și poate corespunde cimitirului militar amintit în legendă (X – *Der Soldaten Freydhoff*)²⁵. Totodată, în acest plan mai poate fi observată barbacana Turnului

¹⁸ Poarta Albeștiului constituia una din porțile Orașului de Jos și era localizată pe strada Consiliul Europei, la cca 50 m est de intersecția cu străzile Gheorghe Lazăr și 1 Decembrie 1918.

¹⁹ Litera corespunzătoare acestei porți pare a fi situată la marginea de sud-vest a Sighișoarei, în dreptul străzii Mihai Eminescu, în locul unde strada traversa vechiul curs al Șaeșului (cursul Șaeșului a fost deviat în 1862 pe la vest de Dealul Cetății).

²⁰ Poarta era situată pe strada Ilarie Chendi de astăzi, la cca 100 m vest de intersecția cu străpungerea către strada Anton Pann.

²¹ În plan pot fi identificate trei astfel de porțițe: la sud de Biserica din Deal (între Turnul Aurarilor și clădirea „școlii vechi” – astăzi Liceul Teoretic Joseph Haltrich), între Tunul Măcelarilor și Turnul Cojocarilor (Poarta Törle) și între Turnul Cizmarilor și Biserica Franciscanilor (în partea de mijloc a Bastionului Cizmarilor).

²² Bastionul Castaldo din fața Turnului Aurarilor a fost grav avariat în 1706, când o armată a rebelilor curuți condusă de Lőrinc Pekri a asediat Sighișoara (Ekart Letz, „Die Stadt und ihre Entwicklung”, în Hans-Heinz Brandsch, Heinz Heltmann, Walter Ligner (ed.), *Schäßburg*, p. 32).

²³ Bastionul de lângă Turnul Fierarilor integra și Turnul Bărbierilor. A fost desființat în 1631, când zidul a fost retras pe amplasamentul actual (Ibid., p. 36; Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, op. cit., p. 135).

²⁴ Construcția era amplasată între capătul străzii Axente Sever și strada Codrului, la cca 50 m de cursul pârâului Câinelui.

²⁵ Litera corespunzătoare acestui cimitir, „X”, nu a putut fi localizată în varianta planului reproducă în studiul lui Andor Borbély.

Croitorilor, demolată împreună cu porțile aferente în secolul al XIX-lea²⁶, alături de alte structuri defensive astăzi dispărute (Turnul Lăcătușilor, Turnul Dogarilor etc.).

Al doilea plan cunoscut al Sighișoarei (*Grund Ris der Stadt Schaesburg*) face parte dintr-o colecție de 16 planuri de orașe, cetăți și pasuri montane din Transilvania și se găsește în Arhivele de Stat ale Austriei – Arhiva de război (*Kriegsarchiv*)²⁷. Colecția este atribuită generalului von Bohn și datată în 1747. Paul Ferdinand von Bohn (1697-1759) a fost activ o lungă perioadă în armata habsburgică în Țările de Jos Austriece. În 1746, în timpul războiului de Succesiune Austriacă (1740-1748) a fost luat prizonier de trupele franceze la Bruxelles. În 1747, după reîntoarcerea din prizonierat, este numit comandant-adjunct (*Pro-Director*) – cu rangul de general-maior – al nou-înființatului Corp de Ingineri Militari al armatei habsburgice (*k.k. Ingenieur-Corps*). Von Bohn a fost promovat feldmareșal-locotenent (*Feldmarschalleutnant*) și a servit pe teatrul de operațiuni din Boemia și Silezia în prima fază a Războiului de Șapte Ani (1756-1763). A murit în noiembrie 1759 la Viena, după ce fusese avansat la gradul de *Feldzeugmeister* (comandant al artileriei) cu doar un an înainte²⁸.

Deși sunt date în 1747, documentele cartografice din colecția lui von Bohn au fost desenate anterior acestui an sau au fost reproduse după manuscrise realizate cu cca 10-15 ani mai devreme²⁹. Chiar în planul Sighișoarei din album³⁰ este specificată luna martie a anului 1735 ca dată de întocmire (*Auf Genommen Im Jahr 1735. Im Monath Martio*).

²⁶ Ekart Letz, op. cit., p. 35.

²⁷ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (în continuare ÖStA KA).

²⁸ Heinrich Blasek, Franz Rieger, op. cit., pp. 22, 33; Johann Samuel Heinsius sel. Erben, *Neue genealogisch-historische Nachrichten von den vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den europäischen Höfen zutragen*, partea a 127-a, Leipzig, 1761, p. 558.

²⁹ De exemplu, reprezentarea Sibiului în planul din colecția generalului von Bohn (*Grundris von Hermanstat*, ÖStA KA, Karten- und Plansammlung, K VII k 330, nr. 3) corespunde mult mai bine situației ilustrate în planurile de la mijlocul deceniului al 4-lea al secolului al XVIII-lea decât celei întâlnite în documentele cartografice produse în 1749 și 1751.

³⁰ ÖStA KA, Karten- und Plansammlung, K VII k 330, nr. 16.

Orientarea documentului (spre sud-vest) este identică cu cea a planului prezentat anterior. Foarte apropiată este și scara – aproximativ 1:3.000 (200 stânjeni = 12,8 cm)³¹. Față de planul von Weiss se remarcă nivelul de detaliu mai redus în cazul reprezentării grădinilor. Acestea sunt ilustrate ca insule mărginite de o fâșie colorată în verde. Pe de altă parte, construcțiile din cea mai mare parte a Orașului de Jos, precum și din Cornești și din suburbia de peste Târnavă Mare sunt redată individual. În total, 284 de construcții pot fi observate în Orașul de Jos (în afară de zona Pieței Hermann Oberth și a străzii 1 Decembrie 1918 de astăzi), 36 în Cornești și 49 la nord de cursul Târnavei Mari (inclusiv în zona Leprozeriei). Pe lângă acestea, în două zone (marginea de vest a Dealului Brădet/Hennerberg³² și în centrul Corneștiului) sunt figurate, pe o suprafață restrânsă, construcții de mici dimensiuni (10 pe Dealul Brădet și 18 în Cornești). Cele două aglomerări de locuințe corespund „Țigăniilor”, atestate toponimic și documentar în aceste locații³³.

Peste pâraul Șaeș, nominalizat ca *Schaaser Bach*, sunt ilustrate patru poduri și trei podețe. Peste canalul de legătură cu pâraul Câinelui se află două podețe, iar peste pâraul Câinelui un pod și un podeț. Față de planul von Weiss, în legenda este listată în plus doar Poarta Bayer de pe pâraul Șaeș (Q – *Bayer Thor*)³⁴. Pe Dealul Gării (*Siech Berg*), în spatele Bisericii Leproșilor, dar și nord-vest de Poarta Hill (*Hill Thor*) sunt redată foarte schematic două suprafețe viticole³⁵.

³¹ Conform descrierii manuscrisului din catalogul Kriegsarchiv (<http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2237905>, accesat în 8.10.2017) și a unei mențiuni adăugate ulterior în plan, scara exactă ar fi 1:2.880.

³² În planul von Weiss, în această zonă (astăzi strada Avram Iancu) nu este ilustrată decât o singură construcție.

³³ Țigănia din Cornești este atestată încă din jurul anului 1600 (Michael Kroner, „Geschichtliche Entwicklung”, în Hans-Heinz Brandsch, Heinz Helmann, Walter Ligner (ed.), *Schäßburg*, p. 74). Zona străzii Avram Iancu este cunoscută și ca „Dealul Țiganilor” (Paul Niedermaier, Reinhold Gutt, Simona Bondor, op. cit., p. V).

³⁴ Poarta era amplasată în zona intersecției actuale dintre străzile 1 Decembrie 1918 și General Eremia Grigorescu.

³⁵ Aceste vii pot fi observate și în planul von Weiss sau în planul Theuern din 1750.

În Orașul de Sus poate fi remarcată prezența unei structuri de formă circulară, cu un diametru de cca 10 m, lângă absida bisericii fostei Mănăstiri Dominicane. În planul următor (planul Theuern din 1750), structura este etichetată ca *Pferd Mühl* (moară cu tracțiune cabalină)³⁶. Pentru moara orașului de pe Târnava Mare, situată lângă Turnul Pescarilor, sunt reprezentate patru roți hidraulice.

Ultimul plan cunoscut al Sighișoarei din secolul al XVIII-lea a fost realizat în 1750 de căpitanul Theuern (*Plan von der in Siebenbürgen ligenden Sächsischen Stadt Schäsburg*)³⁷. Ludwig Theuern (sau Theimer) este amintit printre absolvenții Academiei de Inginerie din Viena³⁸. În anul 1719 este detașat la Milano, capitala ducatului omonim (ducatul se afla sub stăpânire austriacă din anul 1714)³⁹. În 1734, Theuern este menționat în cadrul echipei de ingineri militari imperiali din Transilvania condusă de Johann Conrad von Weiss⁴⁰. Din 1750 sunt cunoscute mai multe ridicări ale acestuia, printre care se numără cele ale orașelor Târgu Mureș, Mediaș sau Sighișoara⁴¹. În 1751, cu ocazia inspecției fortificațiilor Sibiului – la care a participat și căpitanul Theuern – este realizat cel mai detaliat plan al Sibiului din secolul al XVIII-lea⁴².

³⁶ În acest loc a fost construită o astfel de moară încă din anul 1631 (Kurt Leonhardt, Waltraut Eberle, Gabriele Frank, op. cit., p. 137). Totuși, această structură nu este reprezentată și în planul von Weiss.

³⁷ ÖStA KA, Karten- und Plansammlung, Genie- und Planarchiv (cca 1645-1918), Inland C. VI. 1-1-542.

³⁸ În 1717, la inițiativa prințului Eugeniu de Savoia este înființată Academia de Inginerie Cezaro-Crăiască din Viena (*k. k. Ingenieur-Akademie*). Mulți dintre inginerii militari detașați în Transilvania în secolul al XVIII-lea au absolvit această instituție.

³⁹ Friedrich Gatti, *Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie 1717-1869*, Wien, 1901, p. 92.

⁴⁰ Johann Gottlieb Krause, *Neue Zeitungen von gelehrten Sachen des Jahrs MDCCXXXIV*, Partea I, Leipzig, p. 596.

⁴¹ Toate aceste planuri se găsesc în colecția Arhivelor de Stat ale Austriei - Arhiva de război (ÖStA KA).

⁴² Raportul inspecției, dar și planul întocmit cu această ocazie, au fost reproduse de Ludwig Reissenberger. Vezi Ludwig Reissenberger, „Über die ehemaligen Befestigungen von Hermannstadt”, *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, vol. 29, partea a 2-a, 1900, pp. 394-406 și harta anexă 3 (Beilage 3).

Desenatorul planului Sighișoarei este inginerul-conducător⁴³ Francisc Hamer, semnătura acestuia fiind lizibilă în partea de jos a legendei, sub scară. Hamer a mai desenat un plan al citadelei nefinalizate a Sibiului, în 1754⁴⁴, alături de alte planuri ale unor zone din Transilvania. În 1754, fusese deja promovat sublocotenent⁴⁵ iar mai târziu apare menționat cu gradul de locotenent (*Oberleutnant*)⁴⁶.

Planul orașului, după cum se specifică în legendă⁴⁷, a fost actualizat din ordinul Comandantului General al Transilvaniei (poziție ocupată în acel moment de baronul Maximilian Ulysses Browne)⁴⁸, sub direcția maiorului Rebain, comandantul inginerilor militari din Transilvania. Sursa actualizată a fost cel mai probabil planul din 1735, după cum reiese cel mai bine din dispunerea identică a unor parcele de grădini de la marginea de est a Sighișoarei. Scara este similară cu cea întâlnită în planurile anterioare, cca 1:3.000 (110 stânjeni = 7 cm). Orientarea este, de asemenea, identică.

În document se găsesc mai multe denumiri față de cele prezente în celelalte două planuri ale orașului. Sunt trecute aproape toate numele străzilor din Orașul de Jos: *Spittal Gassen* (strada Ilarie Chendi), *Schaas Gassen* (strada Mihai Eminescu), *die Hintere Gassen* (strada Ștefan Octavian Iosif), *am Gold Berg* (strada George Coșbuc), *die Risen Gassen* (strada Nicolae Iorga), *die nidere/mittere/obere Beyer*

⁴³ Gradul de inginer-conducător (*Conducteur*) era inferior celui de sublocotenent în Corpul de Ingineri Militari (Heinrich Blasek, Franz Rieger, op. cit., p. 23).

⁴⁴ *Plan von der ohnausgebauten Citadelle Herrmannstadt (...)* (ÖStA KA, Karten- und Plansammlung, Genie- und Planarchiv (cca 1645-1918), Inland C. VI. 1-6-214).

⁴⁵ Gradul de sublocotenent (*reg. locumtenentem 2^{dum}*) este amintit într-un plan realizat de Hamer în anul 1754 – *Mappa geographica dominia in Transylvania fiscalia Zalathna (...)*. Manuscrisul se găsește în colecția de hărți a Arhivelor Naționale ale Ungariei (S 84 Erdélyi fökormányzóki térképek (1754-1862), nr. 44/1).

⁴⁶ Gradul de locotenent (*oberlt.*) este specificat într-un plan mai târziu întocmit de Hamer – *Plan von dem Theil des Maros Fluss bey dem Saltz Portu zu Carlsburg (...)*. Manuscrisul este datat în 1765 și se găsește în colecția de hărți a Arhivelor Naționale ale Ungariei (S 11 Kamarai térképek (1747-1882), nr. 268:3).

⁴⁷ *Verificirt auf Hohen Befehl des Hier Lands Commandirenden G[ene]ral Excell[enz] unter Direction H[e]rrn Obristwachtm[eis]t[er] Rebain durch Haupt[mann?] Theuern 1750.*

⁴⁸ Anton E. Dörner, *Reformismul austriac și administrația din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2009, p. 354.

Gassen (străzile 1 Decembrie 1918 și Horia Teculescu). În suburbia de peste Târnava este menționată *Siech Gassen* (strada Ștefan cel Mare). Alte toponime prezente sunt *Henner Berg*, *Siech Berg*, *Rucken des Bergs* (spinarea Dealului Cetății) și *Zigeuner Dörffl*. Acest „sat al țiganilor”, având tot 18 locuințe, ocupa o suprafață de cca. 5.500 m² și poate fi localizat cu precizie între străzile Zaharia Boiu, Crinilor și Ecaterina Teodoroiu de astăzi. Construcții similare cu cele întâlnite în Cornești sunt redată din nou la est de Poarta Albeștiului, în zona străzii Avram Iancu. Lângă Poarta Bayer este reprezentat un mic corp de gardă (*Wacht Haus*)⁴⁹, structură foarte probabil asemănătoare cu cea ridicată la Sibiu, în Piața Mare, de garnizoana habsburgică⁵⁰.

Pe Dealul Gării (*Siech Berg*), în spatele Bisericii Leproșilor, dar și la nord-vest de Poarta Hill (*Hill Thor*) figurează din nou cele două zone viticole. Viile de lângă Poarta Hill ocupau o suprafață de cca 30.000 m² iar cele aflate la nord de Leprozerie cca 50.000 m² (doar în porțiunea inclusă în plan). Față de situația ilustrată în planul din 1735, acum pot fi remarcate trei noi podețe peste pârâul Șaeș (în aval de Poarta Bayer), dar și unele diferențe minore în Cornești și în suburbia de dincolo de Târnava Mare.

În Orașul de Sus, în dreptul Mănăstirii Dominicane este indicată primăria orașului (*Rath Haus*)⁵¹. Clădirile fostei mănăstiri au fost demolate în 1886-1888 pentru a face loc edificiului ce găzduiește actuala primărie (fosta prefectură a comitatului, apoi județului Târnava Mare). Un alt detaliu ce reiese din explicațiile oferite în legenda planului este faptul că fosta biserică a Maicilor Dominicane era folosită în acel moment ca depozit al orașului (*G – geweste Nonnen Kirche, anjezo das Stadt Magazin*).

⁴⁹ Construcția poate fi observată și în planul din 1735, însă nu este etichetată.

⁵⁰ Emil Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, vol. I, Hermannstadt-Bonn, 2003, p. 24.

⁵¹ Sediul primăriei orașului a fost relocat în clădirile mănăstirii după 1550 (Christoph Machat, Corina Popa (ed.), *Topografia Monumentelor*, p. 102).

Dintre cimitire, doar cel de lângă Biserica din Deal este nominalizat (*Evangelischer Freythoff*). Spre deosebire de planul von Weiss, acest cimitir pare să cuprindă acum și zone situate la est de Scara Acoperită, având o suprafață totală de până la 8.000 m².

În toate cele trei planuri realizate în secolul al XVIII-lea pot fi identificate traseele unor viitoare străzi din Cornești și din Cartierul de peste Târnavă: Anton Pann, Ecaterina Teodoroiu, Mărășești, Simion Bărnuțiu, Ecaterina Varga, Horea, Târnavei, Zaharia Boiu (parțial), Ștefan cel Mare, Libertății, Gheorghe Lazăr și Tăbăcarilor. În plus, în planul din 1750 sunt delimitate și parcelele construcțiilor aflate de-a lungul străzilor situate în afara nucleului urban format din Orașul de Sus și centrul Orașului de Jos.

Cele trei documente analizate în acest articol conțin informații inedite care pot fi accesate prin prelucrarea în cadrul aplicațiilor Global Mapper și Google Earth. Studiul nostru a prezentat o parte din detaliile ce reies din suprapunerea materialelor cartografice istorice peste imaginile satelitare și hărțile ce redau situația actuală. Planurile cercetate, întocmite într-un interval de doar 15-17 ani, sunt singurele care surprind structura topografică a orașului la începutul epocii moderne. Următoarele planuri cunoscute au fost realizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea⁵², când Sighișoara se afla deja în pragul prefacerilor urbanistice specifice industrializării.

⁵² Este vorba de planul de carte funciară din 1864 (Grundbuchplan) și de planul inginerului Wilhelm Mild din 1880 (*Segesvár városának tervrajza* [Planul orașului Sighișoara]).

The town plans of Sighișoara made by the Austrian military engineers in the 18th century (Abstract)

The first town plans of Sighișoara were made in the first half of the 18th century, after Transylvania became part of the Habsburg Empire. In this period, the mapping of the newly acquired province was chiefly the attribute of the Austrian military engineers. The three town plans analyzed in this article were made for military use in ca. 1733-1736, 1735 and 1750 respectively. Although the documents were published in various works dealing with the history and urban evolution of Sighișoara, very few details concerning the identity of the authors and the distinct cartographic features of each manuscript were given. This study brings new information regarding the town plans and their authors. For a better understanding of the historical topography of Sighișoara, the plans have been georeferenced and overlaid on top of recent satellite images and maps of the town. This approach allowed us to precisely locate, with an error of maximum 20 m, some of the places and structures that have later disappeared from the urban landscape of Sighișoara.

Key Words: Sighișoara, historical plans, cartography, historical topography, urbanism

Cuvinte cheie: Sighișoara, planuri istorice, cartografie, topografie istorică, urbanism

ANEXĂ: Date generale privind planurile Sighișoarei din secolul al XVIII-lea

Titlu	Data întocmirii	Autor	Dimensiuni	Locația actuală a planului
<i>Plan der Stadt Schaesburg</i>	Cca 1733-1736	Conrad von Weiss. Desenator: Lindemann	55 x 51 cm	-
<i>Grund Ris der Stadt Schaesburg</i>	1735	Paul Ferdinand von Bohn (?)	71 x 51 cm	Kriegsarchiv, Viena
<i>Plan von der in Siebenbürgen ligenden Sächsischen Stadt Schäsburg</i>	1750	Ludwig Theumern. Desenator: Francisc Hamer	55 x 51 cm	Kriegsarchiv, Viena

Orașul de Sus în planul din cca 1733-1736. După Andor Borbély (1943)

Partea centrală a Orașului de Jos în planul din cca 1733-1736. După Andor Borbély (1943)

Titlul, legenda și scara planului din cca 1733-1736. După Andor Borbély (1943)

Planul Sighișoarei din cca 1733-1736 suprapus ca strat în aplicația Google Earth (orientarea este spre sud-vest). Suport fundal: CNES/Airbus 2017